

Deelgebied/Culturele entiteit:

Vlieland

1. Geomorfologie

Vlieland is een van de Friese waddeneilanden die, gelegen voor de kust van Nederland, een afscheiding vormen tussen de Waddenzee en de Noordzee. Het natuurlijke landschap ontstond door een stijging van de zeespiegel na de laatste ijstijd. Doordat uit de stijging van het zeewater ook verhoging van het zoete grondwaterpeil volgde, ontstond parallel aan de kust een zone waarin veen tot ontwikkeling kwam. De zee zette op deze veenlaag aan zeezijde klei en zand af, terwijl het veen aan de landzijde zich over de hoger gelegen zandgronden uitbreidde. Als gevolg van de doorbraak van het Nauw van Calais veranderde de zeestroming, die liep meer parallel aan de kust. Hierdoor ontstonden lage duinenreeksen, strandwallen genoemd, die - onderbroken door rivieren - in de zee uitmondten. Door latere inbraken van de zee werd achter de strandwallen veel veen weggeslagen en werden de strandwallen in kleinere stukken verdeeld: de waddeneilanden.

Vlieland draagt de sporen van de ligging in een dynamisch kustgebied, waar de afslag op de ene plaats en aangroei op de andere plaats van grote invloed is geweest bij het vormen van het eiland. In tegenstelling tot de andere bewoonde waddeneilanden heeft Vlieland geen kleipolders. Het eiland bestaat geheel uit strand en duinen met aan de zuidoostzijde een nederzetting.

2. Bewonings- en ontginningsgeschiedenis

Terwijl op de overige eilanden de belendende zandplaat, het voornaamste dorp en daarmee ook de veerdam aan de westkant liggen en de uitgestrekte woeste gronden oostwaarts, is dat bij Vlieland andersom. De "Richel" en het dorp liggen in het oosten, de natuur - in de vorm van een enorme, kale vlakte en een langgerekt smal duingebied - in het westen en midden. Die zandvoorraad op de Vliehors en de overheersende westenwinden zorgden voor de vorming van het hoogste duin van de Waddeneilanden: het veertig meter hoge Vuurboetsduin, waarop logischerwijs de vuurtoren prijkt.

Het hoogste duin in het Nederlandse Waddenzeegebied: Vuurboetsduin

Vlieland wordt al in 1317 vermeld. Eeuwenlang bezat Vlieland twee dorpen, maar door afslag van land ging het dorp West-Vlieland in het begin van de 18de eeuw ten onder. Een intensieve wisselwerking tussen de natuurkrachten en menselijk handelen vormden Vlieland. De mens maakte gebruik van de mogelijkheden die de processen van kustafslag en sedimentaanvoer boden. Bepanting hield stuivende duinen vast en waar de duingordel erg laag of smal was, versterkte de mens deze kustverdediging kunstmatig. Het eiland is vrijwel langs de gehele Noordzeekust onderhevig aan afslag en moet door hoofden (golfbrekers) beschermd worden. In de 17de eeuw groeide het dorp Oost-Vlieland omdat veel schepen de rede van Vlieland opzochten om op goede wind te wachten. Vlieland had een belangrijke rol

bij het loodsen van deze schepen en bij de voedselvoorziening ervan. Ten behoeve van de scheepvaart is op het eiland een vuurtoren gebouwd. In het dorp staan enkele 17de-eeuwse panden, waaronder het Tromphuis. Dit was vroeger in bezit van de Admiraliteit en is nu als museum ingericht.

Het dorp Oost-Vlieland

Handel en visserij waren, naast de scheepvaart en dubieuze activiteiten als strandjuten en smokkelen, belangrijke pijlers in de economie van het eiland. Anders dan op de overige eilanden ontbreekt op Vlieland de landbouw; er is geen geschikte landbouwgrond. Zoals gezegd was het maritieme bedrijf eeuwenlang de hoofdbron van bestaan. Na de opening van het Noordzeekanaal (1876) en de opkomst van de stoomvaart veranderde dat. Na een diepe crisis verschoof sinds de jaren '20 van de 20ste eeuw het accent naar waar het nu ligt: het toerisme. Daarnaast biedt Defensie werk aan zo'n 20% van de huidige beroepsbevolking. In de Vianens Vallei op Vlieland ligt een eendenkooi, die bestaat uit een vijver, de kooiplas en één of meer vangpijpen. Het geheel wordt omgeven door een kooibos, een soort moerasbos voor rust op de plas en ter bescherming tegen de wind. In het duingebied vormt dit een groen contrast. Eendenkooien worden gebruikt om wilde eenden en andere eendachtigen te vangen. Het kooibedrijf heeft een duidelijke cultuurhistorische traditie en waarde. Het zijn zeldzame, oude landschapselementen waar rust en ruimte van groot belang zijn.

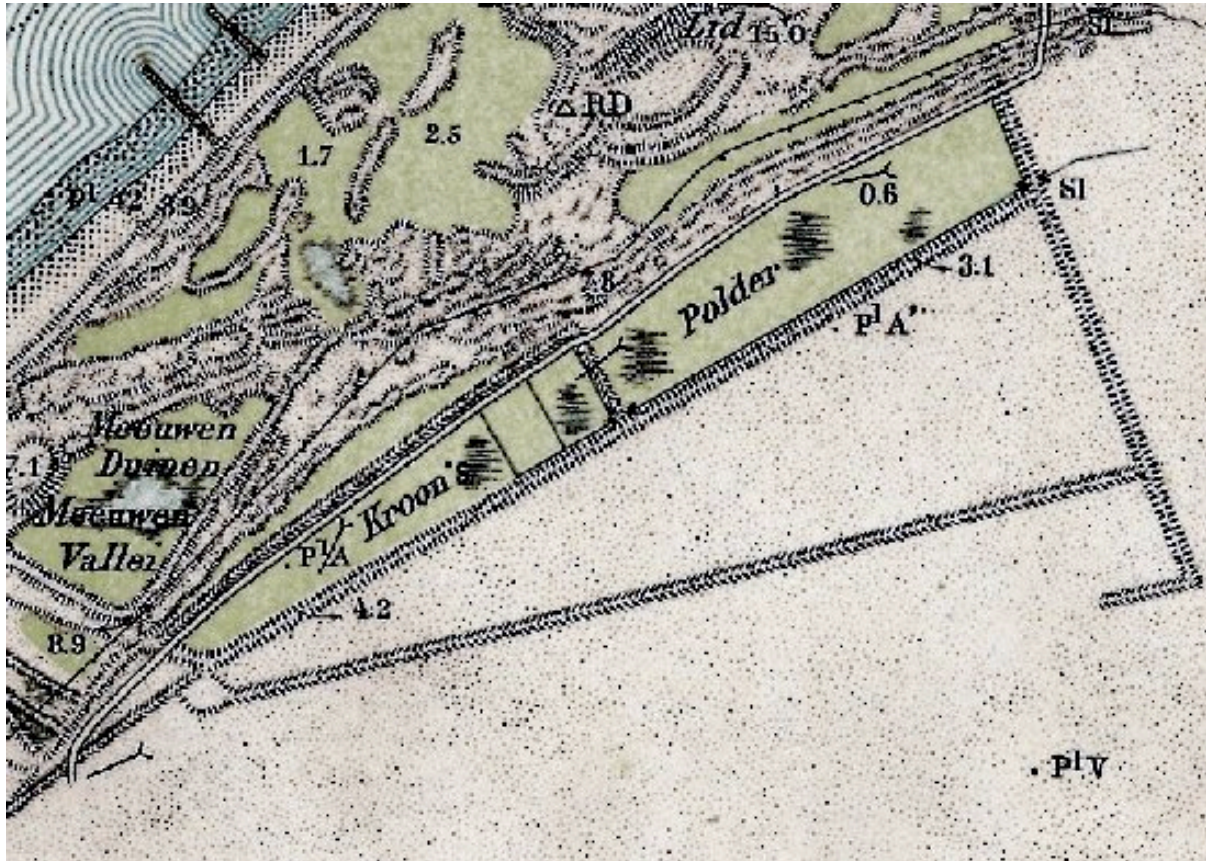
Vlieland: militair oefenterrein en recreatiewoningen

Aan de westzijde van het eiland, tegen een grote zandplaat die Vliehors genoemd wordt, liggen de aan het begin van de 20ste eeuw ontstane Kroons' Polders, een natuureservaat. Zandplaat Vliehors zelf is een militair oefenterrein.

Net als de andere waddeneilanden blijft ook Vlieland in gevecht met de zee. De eeuwigdurende strijd tegen de aanwas en vooral de afslag van stukken land, waardoor het eiland lijkt te 'wandelen' gaat onverminderd voort. De grootste vijand van het dorp Oost-Vlieland

was en is niet het water maar het zand, dat met name 's winters het dorp binnenstroof. Rond de eeuwwisseling van de 19de en 20ste eeuw, werd de toestand onhoudbaar. Voor het symbolische bedrag van fl 1,00 verkocht de gemeente haar woeste grond aan Staatsbosbeheer, die voor dat bedrag ook de beheersverplichtingen op zich nam. Na enig zoeken en experimenteren met de juiste boomsoort - voor het tot dan toe boomloze eiland - werd tussen beide Wereldoorlogen een brede bosgordel aangelegd om het dorp. Tot op de dag van vandaag is nagenoeg alle grond buiten de dorpskom eigendom van Staatsbosbeheer.

Kroon's Polder op Vlieland

3. Literatuur

- Haartsen e.a., 2005. Eilanden, beschrijving in het kader van project CultGis meer landsdekkend. LNV, Ede.
- Marrewijk & Haartsen, 2001. Waddenland. Het landschap en cultureel erfgoed in de Waddenze regio. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij i.s.m. Noordboek, Leeuwarden.